

Registrator, Klimat- och näringslivsdepartementet

kn.registrator@regeringskansliet.se

Endast per e-post

**Utredningen om stärkta incitament för utbyggd vindkraft
(Incitamentsutredningen) överlämnade den 27 april till regeringen sitt
betänkande SOU 2023:18 med titeln “Värdet av vinden”.**

Föreningen Rättvisa Vindar i Norra Östergötland, RVNO har deltagit i beredningen av det remissvar som Riksföreningen Motvind Sverige utarbetat. RVNO har den uppfattning och delar de synpunkter som framgår där.

Åby den 4 september 2023

Per-Olov Strandberg, ordf RVNO

Catharina Roos, v ordf RVNO

REMISSVAR SOU 2023:18

Värdet av vinden- vem bär kostnaden?

SAMMANFATTNING

När en storskalig vindkraftsexploatering sker kommer fastigheter i omgivningen att falla i värde. Den saken är numera vetenskapligt klarlagd. Det innebär att sakägare kommer att drabbas av en ren förmögenhetsskada som kan vara betydande. Skadan är förutsägbar och därför i rättslig mening avsiktlig. Konkret innebär detta att vindindustrin tillåts parasitera på enskildas egendom på ett sätt som strider mot grundläggande rättsregler.

Utredningen har dragit den felaktiga slutsatsen att ett system som utgår från intrångsersättning "skapar en alltför negativ ansats, med fokus på vindkraften som skadevällande, i stället för värdeskapande".

Den retoriska ansatsen medför att de problem en vindkraftsetablering orsakar, och som lett till ett allt starkare lokalt motstånd, över huvud taget inte behandlas i utredningen.

Detta remissvar bygger på förutsättningen att den som vållar en skada skall ersätta den som lidit skada - och avviker därmed från vad som föreslås i utredningen.

FÖRENINGEN MOTVIND SVERIGE

MADELEINE STAAF KURA
ADVOKAT HANS KINDSTRAND
LENA LILLIÉR
KARIN BÅNGMAN
MARIA VEMDAL CIV. ING

Innehåll

1. Inledning.....	1
2. Intäktsdelning eller ersättning för skada.....	3
3. Värdeminskning på fastigheter i gruppstationens omgivning.....	4
4. Sakägare – närboende och rätt till inlösen.....	6
5. Finansieringsvillkor för lokalsamhället	8
6. Kommunen	9
7. Finansieringsvillkor och investerarintresset.....	10
8. Processuella frågor	10
9. Tidsutdräkt – avsaknad av rättsmedel – avsaknad av en opartisk och rättvis rättegång inom skälig tid.....	11
10. Slutsatser	12
Bilaga 1	12
Bilaga 2	12
Bilaga 3	12

1. Inledning

Under senare år har S-MP regeringen tillsatt olika utredningar som syftat till att möjliggöra en snabb och kraftfull utbyggnad av vindkraften. Fokus har varit att begränsa kommunernas inflytande, möjligheten till ett snabbare tillståndsförfarande och nu senast hur olika ”incitament” kan skapa acceptans för vindkraftsetablering, som möter ett allt starkare lokalt motstånd. Med facit i hand kan man konstatera att ingenting av värde utträttats. Den tid som på detta sätt förslösats, borde istället ha inriktat sig på att utreda hur ett robust fossilfritt elsystem kan byggas för framtiden. Påståendet att vindkraften behöver byggas ut för att vi ska klara Sveriges framtida energiförsörjning är politiskt önsketänkande, där systemkrav och sakägarperspektiv inte existerar.

Vi noterar med tillfredsställelse att regeringen nu i augusti lämnat direktiv som går ut på att vi ska ”återuppbygga ett robust elsystem... (som kan) försörja landets hushåll och företag med el årets alla dagar. Fysikens lagar måste stå i centrum”.

Som utredaren och ansvarigt statsråd konstaterade på den pressträff där utredningens förslag presenterades, kommer de förslag som utredningen lämnar, inte att lösa det problem som var utredningens primära uppgift, nämligen att öka den lokala acceptansen för en vindkraftsetablering.

Utredningen har emellertid en stor förtjänst – Utredningen tydliggör att hushåll och fastighetsägare är viktiga och legitima parter vid en vindkraftsexploatering.

Vad som hittills utmärkt en vindkraftsexploatering är vindindustrins totala brist på respekt för andra människors egendom och välbefinnande. Det lokala motstånd som numera regelmässigt möter ett vindkraftsprojekt har sin grund i vindindustrins arrogans och sakägarnas rättslöshet.

Vi välkomnar att en utredning tagit sig an det uppenbara problemet med att lokalsamhället inte godtar dessa maktövergrepp. En av utredarna har i efterhand framhållit:

”Vindkraft är per definition en typisk not in my backyard-fråga” – dvs invånare motsätter sig lokalt utvecklingen enbart eftersom den ligger nära dem. De skulle tolerera eller stödja den om den byggdes längre bort. Det är en felaktig utgångspunkt. Vad det handlar om är enskildas egendomsskydd, rättssäkerhet och grundlagsskyddade rättigheter. Det är sannolikt den felaktiga utgångspunkten, att det handlar om en ”not in my backyard-fråga”, som gör att betänkandet hamnar i felaktiga slutsatser.

De förslag som vi lämnar innebär att en vindkraftsetablering inte kommer att möta samma lokala motstånd som hittills. Den som är drabbad av en vindkraftsexploatering ska ges de ekonomiska förutsättningar som krävs för att flytta och skaffa ett annat likvärdigt boende.

Kommunen behöver i det läget inte utgå från den lokala opinionens inställning utan kan hantera frågan om tillstyrkan utifrån perspektivet lämplig markanvändning.

Betänkandet framstår i allt väsentligt som resultatet av en förhandling mellan utredaren och vindindustrin, där vindindustrins ”investeringsintresse” varit en central utgångspunkt. Det är möjligt att vindkraftens bristande lönsamhet inte möjliggör större åtaganden än de förslag som utredningen kommit fram till. Det framhålls i debatten att vindkraft är det billigaste sättet att få fram ny el. Av detta borde följa att vindindustrin har råd att betala ersättning för den skada som en vindkraftsetablering orsakar fastigheter i etableringens omgivning.

Har vindindustrin inte råd att betala och göra rätt för sig, ska vindindustrin inte heller driva verksamheten, då denna i grunden skall vara vinstdrivande och ombesörjas av privatekonomiska vinstintressen. Vi noterar här att vindindustrin inte har någon leveransplikt varför verksamheten de facto primärt syftar till att generera vinst åt de företag som driver verksamheten. I den allmänna debatten framförs vanligen att en planerad gruppstation kan försörja si och så många hundra tusen hushåll med hushållsel (dvs undantaget varmvatten och uppvärmning). I verkligheten exporteras huvuddelen av den el som vindindustrin producerar. Varför den som har oturen att få en vindindustri som närmaste granne tvångsvis ska finansiera verksamheten är svårt att förstå. I den allmänna debatten efter nedstängningen av Ringhals 1 och 2 har tydligt framgått att det är ”marknaden” som avgör vilka kraftslag som ska byggas. Detta framgår även tydligt i Tidö-avtalet.

2. Intäktsdelning eller ersättning för skada

För att kunna lösa ett problem måste man först formulera problemet. Lokalt motstånd mot en vindkraftsetablering beror på att vindkraften sänker värdet på sakägarnas fastigheter och dramatiskt förändrar deras livssituation. Att en vindkraftsetablering orsakar en värdeförstöring på fastigheter i omgivningen är numera väl utredd. Skadan/förmögenhetsskadan är en förutsebar effekt av etableringen och därför i rättslig mening avsiktlig. Den skadan avser vindindustrin inte att ersätta. Oviljan att diskutera skada/vållande kommer till tydligt uttryck i betänkandet. Där sägs bl

a att ett system som utgår från intrångsersättning

- ”skapar en alltför negativ ansats, med fokus på vindkraften som skadevållande, i stället för värdeskapande och
- kommer att aktualisera frågor om fastigheters värde och värdeminskning, som leder till förväntningar och besvikelser hos de närboende på ett sätt som inte är gynnsamt för den lokala acceptansen.”

Det här är – försiktigt uttryckt – retoriskt nonsens, som medför att grundfrågan – rätt till ersättning för skada förnekas – vilket i sin tur medför att grundproblemet över huvud taget inte behandlas av utredningen.

Förslaget utgår sålunda från att den retoriska förutsättningen – vindkraften är värdeskapande – är viktigare än en korrekt juridisk hantering, dvs att det låter bra är viktigare än att det blir rätt. Regeln ”ändamålet helgar medlen”, är med andra ord betänkandets överordnade intresse.

Det grundläggande problemet – att vindkraften sänker värdet på sakägarnas fastigheter och dramatiskt förändrar deras livssituation – måste utvecklas och förtydligas, om man seriöst vill komma till rätta med det grundproblem som är den uppenbara orsaken till lokalt motstånd mot vindkraft.

Förslagen strider i väsentliga delar mot generella rättsregler. Utgångspunkten bör vara att regelförändringar skall anpassas till vår grundläggande rättsordning – utan positiv särbehandling av vindkraften. T ex torde förslaget till tvångsrekrytering av delägare till ett eller två vindkraftverk – låt vara med obetydlig andel och med försumbar ekonomisk avkastning – närmast motverka de ofrivilliga delägarnas acceptans av en näraliggande gruppstation. Den ordning som nu föreslås bli lag påminner om den ordning som gällde vid skogsbolagens härjningar bland Norrlands skogsbönder vid förra sekelskiftet. En verksamhet som brukar gå under benämningen Baggböleri och som än i dag avsatt spår i lagstiftningen genom Jordabalken 7 kap 5 §.

Att få närboende att känna sig lurade är ingen bra utgångspunkt om syftet är att skapa acceptans för vindkraften.

Sammanfattningsvis behöver de bestämmelser som gäller ersättning till sakägare och bestämmelserna om inlösen anpassas till svensk rättsordning. Detta kan ske genom att gällande regelverk tillämpas genom några få justeringar i Miljöbalken.

3. Värdeinsänkning på fastigheter i gruppstationens omgivning

Utredningen konstaterar

”I vår forskningssammanställning om vindkraftens effekt på näraliggande fastighetsvärden (se bilaga 11), visar en klar majoritet av de europeiska forskningsstudierna att fastighetsvärdet går ned när en vindkraftspark etableras i närheten.”

Det finns för svenska förhållanden två seriösa studier som fastställer att det är så även i Sverige. Prof Mats Wilhelmsson och prof Hans Westlund. The Socio-Economic Cost of Wind Turbines: A Swedish Case Study juni 2021 (KTH-utredningen). Där sägs i den inledande sammanfattningen:

”Våra slutsatser visar tydligt en relativt betydande kapitalisering och att denna kapitalisering är relativt lokal, inom åtta kilometer från vindkraftverket. Stora vindkraftverk, eller stora samlingar av vindkraftverk i vindkraftsparker, ger en större inverkan på den socio-ekonomiska kostnaden för lägre fastighetsvärden”.

Resultatet i KTH-utredningen har bekräftats i Prof Mats Wilhelmssons efterkommande studie Valuating the negative externality of wind turbines: traditional hedonic and difference-in-difference approaches från juni 2022, där närmare 600 000 svenska fastighetstransaktioner under åren 2005 till 2018 ligger till grund för slutsatsen.

Det är med andra ord klarlagt ”att fastighetsvärdet går ned när storskalig vindkraft etableras i närheten”. Denna värdenedgång benämns på juristspråk för ”ren förmögenhetsskada”. Grundläggande i all skadeståndsrätt är att den skadelidande skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig inträffat. Utredningens förslag avviker här från svensk rättsordning på ett sätt som inte kan accepteras.

Utgångspunkten för en blivande lagstiftning måste vara att den tillgodoser den rättsordning som följer av egendomsskyddet i Regeringsformen 2:15, Europakonventionen första tilläggsprotokollet art 1 och i EU-stadgan art 17. Vilka de närmare bestämmelserna är framgår av advokat Hans Kindstrands PM 2023-07-01 (Bilaga 1).

Utgångspunkten är också att exploatören vid en vindkraftsetablering avsiktligt tillfogar näraliggande fastigheter en ren förmögenhetsskada. Även om den primära avsikten inte är att skada, är den på objektiva grunder en förutsebar effekt av vindkraftsetableringen och därför i rättslig mening ”avsiktlig”.

HD uttalar i avgörandet den 28 december 2021 i mål nr T 1858-21 bl a följande:

”I det sammanhanget kan framhållas att det av egendomsskyddet i 2 kap. 15 § regeringsformen (jfr även artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europakonventionen) får anses följa en skyldighet för det allmänna att se till att enskildas skydd för sin egendom upprätthålls i förhållande till andra enskilda”.

Av ovanstående följer, att den ersättning som skall utgå till fastighetsägare i etableringens omgivning skall följa svensk rättsordning, vilket konkret innebär att drabbade fastighetsägare skall erhålla ersättning för sin skada, beräknat på det sätt skadestånd sedanligen beräknas, alternativt att deras fastighet får lösas in.

I utredningen noteras (s 148 ff)

”32 kap. 1 och 3 §§ miljöbalken ger rätt till skadestånd för miljöskada. Sådan kan bland annat utgå för ljudemissioner och andra störningar som sänker fastighetsvärdet.

Denna bestämmelse kan i sig vara tillämplig på förhållandet mellan en vindkraftspark och den som äger en näraliggande bostadsbyggnad, det vill säga samma förhållande som intäktsdelningen omfattar.

De båda regelverken förhåller sig till varandra på så sätt, att intäktsdelningen kommer att minska (eller utsläcka) en eventuell ersättningsgrundande skada. Detta behöver inte regleras särskilt, utan följer av att skadebedömningen enligt skadeståndsrätten ser till den skadevållande verksamhetens samlade effekt på den skadelidande.

Om skadan är så mycket större än nuvärdet av intäktsdelningen, att den inte skäligen bör tålas med hänsyn till vissa i miljöbalken angivna förhållanden.”

Den här beskrivningen avviker från sedvanligt sätt att resonera. Först uppkommer fråga om ersättning för skada. Om exploatören därutöver gör en vinst på förfarandet uppkommer fråga om vinstdelning. (Se t ex Fastighetbildningslagen 5 kap 10 § och följande).

Miljöbalken 32 kap innehåller i det här sammanhanget flera problem.

- Den ger inte den skadelidande tillgång till rättsmedel och en rättvis rättegång, något som strider mot Regeringsformen, Europakonventionen och EU-stadgan.
- Bestämmelserna i 32 kap förutsätter att den ersättningsgilla skadan *orsakats av en verksamhet* som bedrivs på en fastighet. Från det att ett vindkraftsprojekt offentliggörs, t ex genom inbjudan till samråd, och fram till dess någon vindkraftsverksamhet bedrivs, tar det i normalfallet 10 – 15 år. Under den tiden är närboende helt rättslösa. Någon ändring på den saken föreslås inte.

Att den av Utredningen föreslagna ordningen skulle vara ”gynnsamt för den lokala acceptansen” framstår som rent önsketänkande.

Utredningens påstående

”Förslaget överensstämmer med de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till Europeiska unionen”

är inte heller korrekt eftersom förslaget strider mot artiklarna 17 och 47 i EU-stadgan.

Sammanfattningsvis Ersättning skall utgå för den skada som vindkraftsföretaget orsakar fastigheter i sin omgivning. Grundläggande i all skadeståndsrätt är att den skadelidande skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig inträffat. Den parallella lagstiftning som föreslås avstyrks.

4. Sakägare – närboende och rätt till inlösen

Sakägarbegreppet är sedan länge väl utrett. ”Sammanfattningsvis anses som sakägare enligt miljöskyddslagen den vara som kan tillfogas skada eller utsättas för annan olägenhet genom den miljöfarliga verksamheten.” ... ”En generös tillämpning är således avsedd.” (Prop 1997/98:45 Del 1, Sid 484 och sid 485)

Utredningen inför nu ett helt nytt begrepp – **närboende**. Sakägare i rättslig mening behandlas därefter över huvud taget inte. Närboende är den som äger en bostad inom 2 – 3 km från ett vindkraftsverk – något beroende på vindkraftverkets höjd. Det här är en avgränsning som inte svarar mot nuvarande rättsordning och som avviker från gällande rätt på ett sätt som inte kan accepteras. Ny lagstiftning bör så långt möjligt utgå från redan etablerade begrepp, (sakägare, skada etc) och inte hitta på nya vars betydelse med säkerhet kommer att bli omdiskuterad och föremål för rättsliga prövningar. Den som berörs är sakägare och om en sakägare lider skada är han berättigad till ersättning för sin skada. Att en närboende sakägare kan påfordra att hans fastighet löses in är i och för sig en korrekt ståndpunkt. Det finns i MB 32 kap bestämmelser om detta. Utredningens förslag att sakägaren skall utsättas för negativ särlösning för det fall en inlösen sker på grund av en näraliggande vindkraftsetablering saknar grund. När det gäller inlösenproblematiken har betänkanudet så stora brister att en helt annan ordning måste utarbetas.

Problemet med att samhällsutvecklingen ibland förutsätter att allmänintresset måste överordnas enskildas intresse har rättsordningen försökt lösa i vart fall sedan 1809 års regeringsform. Den expropriationslagstiftning som vuxit fram är en rättighetslagstiftning som syftar till att ge den enskilde ett egendomsskydd. Äganderätten är en oerhört viktig funktion i vårt moderna samhälle. Majoriteten av Sveriges befolkning bor i ett småhus som någon i familjen äger. Svenska hushåll är högbelånade och den stora delen av hushållens belåning avser bostadslån. I vårt ekonomiska system utgör den hypotekariska panträtten en grundbult. Det innebär att det finansiella systemet förutsätter att extraordinära händelser i form av markintrång som drabbar enskilda skall vara förutsebara och kalkylerbara och att de ska ersättas när de är nödvändiga.

När nuvarande regler för inlösen tillkom (se SOU 2008:99 och prop 2009/10:162) diskuterades ingående dels betydelsen av egendomsskyddet, dels ersättningsreglernas utformning. Där konstaterades bl.a

(prop sid 48) ”Lagstiftningen är utformad utifrån att det allmänna som huvudregel är expropriand, och den innehåller därför särlösningar för att ta till vara allmänna intressen och undvika överkompensation av enskilda med allmänna medel. Detta har bidragit till att exproprianden, oavsett om denna utgörs av det allmänna eller av någon enskild, i ersättningshänseende har tillerkänts en stark ställning (se t.ex. presumtionsregeln i 4 kap. 3 § expropriationslagen). En sådan utformning av regleringen framstår inte som lika godtagbar när samhällsutvecklingen har lett till att bägge parter i allt fler fall utgörs av enskilda. I synnerhet är detta fallet när expropriandens verksamhet är vinstdrivande.”

(prop sid 66) ”Tvångsvisa ianspråktaganden av mark bör göras på mer marknadsmässiga villkor. Det procentuella påslaget är avsett att ge fastighetsägaren ersättning som motsvarar det s.k. individuella värdet. Med begreppet individuellt värde avser utredningen det pris till vilket fastighetsägaren är beredd att frivilligt sälja fastigheten utan hot om expropriation. Detta värde torde enligt utredningen regelmässigt vara högre än marknadsvärdet”.

Lagstiftaren fann det motiverat med ett påslag om 25 procent av löseskillingen, en bestämmelse som därefter infördes i expropriationslagen 4 kap 1 §.

Utredningen har inte berört, vare sig hur den nuvarande ordningen eller den föreslagna ordningen långsiktigt kommer att påverka samhällsekonomin och de enskilda hushållens möjligheter att framgent kunna välja och finansiera sitt boende. Varför den privata vindindustrin skall ha en gynnande särregel vid inlösen är svårt att förstå. Utredningen förslag att det påslag om 25 procent som generellt gäller vid expropriation inte ska tillämpas när vindkraftsföretag löser in närboendes fastigheter svarar inte mot det egendomsskydd som generellt gäller. Noterbart är att den restriktiva hållning i ersättningsfrågan som gällde före 2011 års reform hade sin grund i att ersättningen skulle betalas av det allmänna och att påslaget om 25% bl a motiverades av att inlösande part framgent ofta kunde förväntas vara ett vinstdrivande företag.

Utredningens motivering att vindkraftsparker "vars påverkan på sin omgivning har prövats och godkänts i en miljöprövning. Området runt parken är visserligen förändrad, men alltjämt enligt gällande normer, en godtagbar boendemiljö" (sid 152) utgör inte grund för att ändra den idag lagfästa ordningen. Utredningens ståndpunkt att den som blir inlöst skall kunna ordna ett *någorlunda* likvärdigt boende visar att utredare inte förstått grundläggande skadeståndsrättsliga principer. Den skadelidande ska försättas i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig hade inträffat.

Sammanfattningsvis: Allmänna expropriationsrättsliga regler skall tillämpas vid inlösen av de fastigheter som blivit onyttiga för ägaren t ex genom att de hamnat inom ett alltför kort avstånd från ett vindkraftverk. Ändringen bör införas i MB 32 kap 11 §.

5. Finansieringsvillkor för lokalsamhället

Utredningen framför uppfattningen att lokalsamhället skulle bli mer positivt inställt till vindkraft om det fanns en fastställd ersättning som ska gå till samhällets fritids- och kulturliv.

Lokalsamhället definieras i utredningen i svävande ordalag som förenings- och näringsliv, infrastruktur samt natur- och kulturmiljöer som påverkas av "den förändring av landskapsbilden som en vindkraftspark innebär".

Utredaren vill alltså förminska betydelsen av att en bygd slås sönder genom att antyda att det enbart handlar om en "förändring av landskapsbilden". Det är en mycket tondöv tolkning.

Man glömmer att det finns människor bakom dessa formuleringar. Människor i glesbygd har antingen valt att stanna kvar eller flytta dit eftersom de vill leva i den miljö glesbygden erbjuder. I fjäll- och skogslänen bor man för att man vill leva nära naturen.

Närheten till naturen innebär att man när som helst tar sig ut i skog och mark, man jagar, fiskar, åker skidor, skoter eller cyklar. Man plockar bär och svamp. Man umgås med vänner i en båt eller runt en eld i en slagbod. Man flyttar till glesbygd för att barnen ska få växa upp nära naturen och man hittar sätt att försörja sig trots att utbudet av jobb inte är lika stort som i staden, många skapar försörjning i besöksnäringen där naturen är en avgörande faktor för framgång. Man gör ett aktivt val att bo i glesbygd eftersom man får energi av tystnad, en aktiv fritid, stjärnklar natthimmel och närheten till naturen.

Utredningens menar att en symbolisk summa pengar till nya fotbollsmål kan ersätta att dessa livsavgörande värden går förlorade vilket är en grov missuppfattning.

Oavsett om dessa pengar med syfte att rättfärdiga ödeläggelsen kallas bygdepeng, finansieringsvillkor eller mutor, så kan de aldrig ersätta den förlust av livsrum som en vindkraftspark orsakar. Vindkraften slår för all framtid sönder hela den miljö landsbygdens människor levt i och av, sedan vi befolkade vårt land.

I landsbygden är man van vid - och beroende av - att samarbeta och hjälpas åt. Vindkraften slår även sönder detta grundfundament i glesbygdens livsvillkor. Vindkraft skapar motsättningar och konflikter. Att styrelsen i en hembygdsförening ser positivt på ett bidrag till verksamheten samtidigt som några av deras medlemmar får lägga ner sina företag eller flytta från sina gårdar för att vindkraften flyttar in, skapar livslånga konflikter.

Sammanfattningsvis: En symbolisk peng till föreningslivet rättfärdigar inte att man för all framtid slår sönder den natur och miljö som människor och djur är beroende av på landsbygden.

6. Kommunen

Utgångspunkten är att en kommun har ett helhetsansvar för sina medborgare ur ett socialt, ekonomiskt och miljömässigt perspektiv, enligt Agenda 2030 mål nr 3.

Att kommunerna äger rådighet över mark- och vattenanvändning är väl etablerat och del av svenskt statskick. Därmed följer, och skall alltid följa, att kommunerna har full rätt att säga nej till en exploatering som gör anspråk på markanvändning inom kommunens gränser. Detta gäller alla etableringar och just vindkraft skall inte särbehandlas.

Under senare tid har kommunerna uppmärksammat att den formella tillståndsprövningen hos Miljöprövningsdelegationen (MPD) på Länsstyrelsen, vid prövning av en vindindustri i kommunen, aktualiserar nya frågor som kommunen måste hantera.

Det övergripande systemansvaret ligger på den myndighet som regeringen bestämmer (Svenska Kraftnät) och är sålunda inte någon kommunal eller regional angelägenhet.

Vad en kommun ska syssla med framgår av 2 kap i kommunallagen. I 2 kap 2§ sägs

”Kommuner och regioner får inte ha hand om sådana angelägenheter som enbart staten, en annan kommun, en annan region eller någon annan ska ha hand om”.

Grundregeln är sålunda att kommunerna inte har och inte ska ha något generellt ansvar för landets energiförsörjning. Elenergi produceras, distribueras och handlas på EU:s inre marknad. Produktion ska ske där förutsättningar för elproduktion är bäst. Det går inte att öronmärka el i ett centraliserat system, så begreppet ”närproducerad el” är felaktigt och används sannolikt av utredarna för att det är ett välklingande modeord.

Vad som behövs lokalt och regionalt är planerbar baskraft, inte intermittent vindkraft, samt lokal hänsyn till system- och beredskapskrav. Hänsyn ska härvid tas till kravet på teknikneutralitet.

Vindindustrin har inte längre tillgång till det överraskningsmoment som tidigare föranlett kommunerna att utan närmare eftertanke tillstyrka en vindkraftsetablering. Ett påstående från vindindustrin – att en vindkraftsetablering inte har någon påverkan på värdet av omgivande fastigheter – har visat sig vara osant, men har tidigare tagits för gott.

Den rättsliga diskussionen handlade intill nyligen bl a om när en kommun senast kan återta en tidigare lämnad tillstyrkan. MÖD har nu genom dom 2023-08-11 i mål nr M 5427-22 klarlagt att kommunens tillstyrkan krävs fram till dess att tillståndsbeslutet vunnit laga kraft – dvs att den lokala demokratin är av överordnat intresse.

Utredningen beskriver kommuners avstyrkan som ”omsorg om den lokala gruppen”. Att använda ett ord som ”omsorg” när det faktiskt handlar om att de lokala politikerna lyssnar till sina väljare i lokala frågor, är direkt nedlåtande. Sverige har både kommunal- och riksdagsval, och invånare i kommunerna väljer sina representanter med förtroende för att de driver sin politik lokalt med sina invånares bästa framför ögonen.

Sammanfattningsvis: Att kommuner numera allt oftare säger nej till en vindkraftsetablering är ett tecken på att den lokala demokratin faktiskt fungerar.

7. Finansieringsvillkor och investerarintresset

Betänkandet är ett i raden av uttryck för att vindindustrin ägnar sig åt ideell verksamhet och som därför behöver gynnande särregler. Så är det emellertid inte. Verksamhetens/el-produktionens syfte är att lämna avkastning på sysselsatt kapital i konkurrens med övriga energislag. Hur verksamheten fungerar ekonomiskt är i flertalet fall dolt bakom utlandsbolag som äger ett svenskt driftsbolag med svag balansräkning, där finansieringen till mer än 90 % utgörs av lån.

Utredningens genomgående tema är att "investerarintresset" måste tillgodoses. Dvs för det fall vindindustrin måste betala sina kostnader kanske det inte blir några vindkraftverk över huvud taget, eller tydligare uttryckt: om vindindustrin måste konkurrera på lika villkor finns ingen lönsamhet. Om det blir så, är det värdefull information om att vindkraft inte har någon plats i ett robust energisystem.

Sammanfattningsvis: Vindkraft är inte något självändamål. Om vindindustrin inte kan bära sina egna kostnader har den ingen funktion som energikälla.

8. Processuella frågor

När Miljöbalken kom för drygt 20 år sedan var den i väsentliga delar ett redaktionellt arbete där ett knappt 20 tal befintliga lagar sammanfördes till en sammanhållen balk. Resultatet är inte imponerande och det har från olika håll kommit kritiska kommentarer.

Prof Per Henrik Lindblom har ägnat närmare 800 sidor åt att analysera och förklara miljöprocessens egenheter i den omfattande monografin Miljöprocess I och II som kom redan 2001. Han konstaterar

"Man kan med visst fog hävda att avsikten med ML var att (de allmänna) domstolarna i stort sett skulle förlora betydelse för den enskildes immissionsskydd, åtminstone vad gäller tillåtlighetsfrågor. Och när man tar del av resultatet av det omfattande statliga utredningsarbete som ägt rum på miljörättens område under senare år får man ibland en känsla av att fråga om domstolsprövning "i snäv mening" inte ens ingår i det miljörättsliga utredningsväsendets föreställningsvärld".

Det vindkraftsmotstånd som i lokalsamhällena byggts upp, har enligt vår bedömning sin grund i just detta. Att ställa enskilda utan rättsskydd är ingen bra idé om man vill att en vindkraftsetablering skall vinna lokalbefolkningens acceptans. Den arrogans och likgiltighet för de människor som drabbas och som tydliggörs i hans uttalande, kommer nu som en tråkig konsekvens av att vi i Sverige har medborgare som är välutbildade och väl insatta i den demokratiska värdegrund som genomsyrar dagens samhälle.

Felen i den nuvarande ordningen grundas i huvudsak på tre omständigheter

- Tidsutdräkt
- Avsaknad av rättsmedel
- Skada som förnekas, alternativt förlöjligas och bagatelliseras

9. Tidsutdräkt – avsaknad av rättsmedel – avsaknad av en opartisk och rättvis rättegång inom skälig tid

Miljöbalken bygger på en uppdelning av det rättsliga förfarandet i två delar.

- Först prövas tillståndsfrågan
- Först därefter kan frågan om ersättning för den som anser sig lida skada prövas och dessutom först när den ersättningsgilla skadan *orsakats av en verksamhet* som bedrivs på en fastighet.

Tillståndsfrågan – Från samråd tar det i normalfallet 10 – 15 år innan en gruppstation etablerats och blivit driftsatt. Den process som leder till ett miljötillstånd innebär konkret att den sakägare som är berörd inte har rätt att framställa några egna anspråk i den rättegången. Han måste själv finansiera utredningar och juridiskt biträde om han motsätter sig ett miljötillstånd. Ordningen är att sökandesidan presenterar några hundra sidor MKB och div utredningar i syfte att få sökt tillstånd. Den sökta etableringen sker i vinstsyfte. Den presumtive verksamhetsutövaren har i sammanhanget mycket stora ekonomiska resurser. Utredningen utförs av specialiserade konsulter som betalas av sökanden. På den sida som berörs av etableringen finns ingen expertis, inget juridiskt stöd och inga ekonomiska resurser att tala om. Obalansen är uppenbar.

Miljöprövningsdelegationen har ingen egen expertis som kan sakgranska den utredning som sökanden presenterat, utan får nöja sig med att förlita sig på de utredningar som sökanden gjort. Samma sak torde gälla i överprövande instanser MMD och MÖD. I miljöbalken 25 kap 1§ klarläggs att bestämmelserna i rättegångsbalken inte gäller i ansökningsmål – dvs bl a i mål om miljötillstånd för etablering av vindkraft. Det innebär i praktiken att vardera parten får svara för egna utrednings- och rättegångskostnader. Det innebär i sin tur att den sakägare som motsätter sig en vindkraftsetablering i sitt närområde, för att freda sitt boende, får räkna med att själv få betala de konsulter och jurister som kan granska ansökan och biträda i processen. Kostnaden för en sakkunnig motutredning som drivs i MPD, MMD och MÖD torde i normalfallet bli betydande. Såvitt känt biträds sakägare i praktiken aldrig av juridisk kompetens, sannolikt på grund av att sakägarna saknar de finansiella resurser som krävs. Den ekonomiska, tekniska och juridiska obalansen mellan parterna i ansökningsmålet kan närmast beskrivas som pinsam och ovärdig en rättsstat.

Skadeståndsfrågan – Det finns i teorin en möjlighet för en drabbad sakägare att enligt miljöbalken 32 kap föra talan om skadestånd alternativt inlösen, men först när tillståndsfrågan är slutligt avgjord, och först sedan den ersättningsgilla skadan *orsakats av en verksamhet* som bedrivs på en fastighet.

Den här uppdelade processen innebär att en missnöjd sakägare först efter 10 – 15 år har möjlighet att väcka talan om ersättning alternativt inlösen, och då vid den domstol som tidigare avgjort tillståndsfrågan. En sådan rättegång kan förväntas ta minst fem år i anspråk med ett motgångsvärde för sakägaren i ett härad mellan 5 och 10 milj, för det fall han inte lyckas styrka sin sak – vilket konkret innebär att han som tappande skall svara för såväl motpartens och egna rättegångskostnader.

Under de drygt 20 år som vindkraften etablerats i Sverige har såvitt känt aldrig något sådant mål prövats av domstol. De frågor man därför måste ställa sig är

- Har en berörd sakägare i praktiken tillgång till rättsmedel?
- Har en berörd sakägare i praktiken tillgång till en rättvis och opartisk rättegång inom skälig tid?
- Är den rättegång som erbjuds en berörd sakägare efter 10 -15 år opartisk och rättvis?

I det praktiska rättslivet är svaret på alla tre ovanstående frågor NEJ! Vilket konkret innebär att Sverige inte uppfyller kriterierna för en rättsstat så som de formulerats i Regeringsformen, Europakonventionen och EU-stadgan.

Att inte tillgodose berörda sakägare med ett rättsenligt egendomsskydd, att inte tillhandahålla relevanta rättsmedel, att inte tillhandahålla tillgång till en opartisk och rättvis rättegång inom skälig tid är vart och ett rekvisit som ger den drabbade rätt till grundlagsskadestånd enligt skadeståndslagen 3 kap 4§.

10. Slutsatser

- Betänkandets författningsförslag bör inte leda till lagstiftning
- Den nuvarande ordningen vid vindkraftsetableringar är inte förenlig med rättsstatens principer.
- I avvaktan på att rättighetsfrågorna utreds bör några nya vindkraftsetableringar inte komma till stånd.

Bilaga 1

PM 2023-07-01 ang Kränkning av mänskliga rättigheter vid vindkraftsetableringar, av adv Hans Kindstrand

Bilaga 2

Betänkandets författningsförslag bör inte leda till lagstiftning

Egna författningsförslag

Bilaga 3

Övriga synpunkter

Bilaga 1- Remissvar Rev E

PM 2023-07-01 ang

Kränkning av mänskliga rättigheter vid vindkraftsetableringar

Ordkombinationen ”mänskliga rättigheter” har en högtidlig klang men associerar dessvärre även till kränkningar och andra obehagliga företeelser i länder med auktoritär regim. Att den humanitära stormakten Sverige inte förmår att hålla rent framför egen dörr är en tanke så obehaglig att den tangerar det omöjliga. Inte kan väl Sverige medvetet och systematiskt kränka enskilda individers mänskliga rättigheter.

Nu är det emellertid så att grundläggande mänskliga rättigheter och friheter har fått en juridisk definition – i Regeringsformen, i Europakonventionen och i EU-Statgan. Här finns tydliga rättsliga rekvisit och här finner vi dessvärre en obehaglig sanning när det gäller ordningen i Sverige vid etablering av storskalig vindkraft.

Innan jag går in på vad dessa regelverk innehåller finns anledning att närmare beskriva hur en vindkraftsetablering går till, vilken omgivningspåverkan en vindkraftsetablering har och den närmare innebörden av ett miljötilstånd.

Hur går en vindkraftsetablering till?

Upptakten till en vindkraftsetablering är att ett projekteringsbolag bjuder in till samråd med ”särskilt berörda” i närområdet, där en del efter hand kommer att betraktas som ”sakägare”. Någon sakägarförteckning upprättas emellertid inte och urvalet av ”sakägare” är till stor del slumpmässigt. Den som ingår i kretsen sakägare kommer att ha talerätt i tillståndsförfarandet. Den som inte tillhör denna krets är inte partsbehörig med den totala rättslöshet som följer av detta. Att ha talerätt i tillståndsförfarandet innebär inte att man som sakägare har rätt att framställa några ersättningsanspråk.

Efter det inledande samrådet börjar ett förfarande som syftar till att omdana bygden där människor bor och verkar. Utredning om verksamhetens oskadlighet åvilar exploitören. Tidsåtgången från samråd till driftsatt anläggning är i normalfallet 10-15 år.

Vindindustrin har under de senast 20 åren gått från att uppföra enstaka vindkraftverk med en totalhöjd om kanske 70 m till att bli industrizoner med kanske 100 verk, med en totalhöjd om 300 m, industrizoner som tar i anspråk många kvadratkilometer landareal och där vindkraftverken kommer att dominera området. En vindkraftsanläggning genererar buller, skuggbildning och skarpt blinkande vitt ljus nattetid. Rotorbladens rörelser fångar ögats uppmärksamhet. Säkerhetskrav och omdaning av naturen medför att stora områden som tidigare varit allemansrättsligt tillgängliga inte längre inbjuder till besök. Fåglar, fladdermöss, insekter och fauna kommer att påverkas av etableringen.

Det här medför sammantaget att fastigheter i den planerade vindindustrins närområde på grund av den planerade ändrade markanvändningen – från skogsbruk till industrianvändning – faller i värde. En del småhusfastigheter i vindkraftverkens omedelbara närhet blir i praktiken osäljbara. Hur vindkraftsetableringar påverkar värdet på fastigheter inom påverkansområdet har utretts av prof Mats Wilhelmsson KTH och prof Hans Westlund, KTH.¹ Studien grundas på samtliga ca 100 000 fastighetsförsäljningar i Sverige under en treårsperiod. Slutsatsen är att en vindkraftsetablerings värdepåverkan på enskilda fastigheter ökar med antalet verk, verkens höjd och närhet till närmaste verk. Värdenedgången kan enligt studien uppgå till 40 %. Om man gör en försiktig skattning med utgångspunkt i KTH-utredningen har den hittillsvarande vindkraftsutbyggnaden orsakat ett värdefall på näraliggande fastigheter om minst 100 miljarder kronor.

Majoriteten av Sveriges befolkning bor sedan länge i städer. Vindindustrins negativa sidor har inte drabbat stadsbor – förrän nu. Den massiva utbyggnaden av vindkraft som skett under senare år tar i anspråk också stads- och tätortsnära landsbygd. Områden där fastighetspriserna är höga och där människor som arbetar i staden av olika skäl funnit platsen för ett "livsstilsboende".

¹ The Socio-Economic Cost of Wind Turbines: A Swedish Case Study.

Den nuvarande ordningen innebär att staten, genom gällande regelverk som möjliggör en ändrad markanvändning – från skogsbruk till industri användning – med myndigheters och domstolars medverkan, de facto tillåter en tvångsvis värdeöverföring från småhusägare till vindkraftsexploatören. Den ordningen strider mot egendomsskyddet i Regeringsformen, i Europakonventionen och i EU-Statgan. Den skada som en vindkraftsetablering indirekt orsakar är i rättslig mening avsiktlig eftersom den är en förutsebar effekt av etableringen. Jag återkommer nedan till en närmare analys i den delen.

Det är inte möjligt att avgöra när i tiden värdeförstöringen på näraliggande småhusfastigheter inträffar, eller med vilka belopp. Uppenbart är emellertid att fel i en fastighet enligt gällande rättsordning kan föränledas av t ex för säljaren kända framtida orsaker till buller och andra emissioner, utanför den egna fastighetens gränser² även om orsaken (motocrossbana) inte gjorde sig påmind eller ens vara rättsligen fastställd vid försäljningstillfället (trafikplats). Det innebär att den som avser att sälja sin fastighet måste upplysa köparen om en förestående vindkraftsetablering i fastighetens närområde när projektet offentliggjorts, t ex genom en inbjudan till samråd. Det i sin tur kommer att reducera antalet presumtiva köpare vilket i sin tur kommer att sänka priset på fastigheten. Fastighetsmäklare har i detta sammanhang uttalat att intresset för att köpa en fastighet inom närområdet för en vindkraftsetablering i dagsläget i stort sett är noll.

I Miljöbalken (MB) 32 kap finns bestämmelser om bl a skadeståndsskyldighet för den som driver en miljöfarlig verksamhet för skador som orsakas av den miljöfarliga verksamheten. Storskalig vindkraft är per definition miljöfarlig verksamhet men det löser inte problemet. Att inbjuda till samråd för etablering av en miljöfarlig verksamhet är inte miljöfarlig verksamhet och omfattas därför inte av bestämmelserna i MB 32 kap. Inte heller är det miljöfarlig verksamhet att driva ett tillståndsärende hos Miljöprövningsdelegationen (MPD) eller vid fullföljd hos överprövande domstolar. MB 32 kap träder i kraft först den dag vindkraftverken är byggda och tagna i drift – dvs när det bedrivs en miljöfarlig verksamhet.

² Se NJA 2007 s 86 motorcrossbana och NJA 1981 s. 894 trafikplats. Se även NJA 1934 s. 533 NJA 1961 s. 137 NJA 1964 s. 239 NJA 1981 s. 815 NJA 1985 s. 274 NJA 1991 s. 808

Tillståndsförfarandet tar lång tid i anspråk, ofta på grund av att sökandens utredning behöver kompletteras i olika omgångar. Vanligt är också att "teknikutveckling" föranleder sökanden att begära omprövning av tidigare lämnat tillstånd för att få bygga högre verk med längre rotorblad och högre verkningsgrad, med större omgivningspåverkan som följd.

När miljötillstånd väl lämnats vill exploatören ha tid för att bygga och driftsätta den tillståndsgivna anläggningen. Se t ex Holmens ansökan om tillstånd för att få utföra en vindkraftsetablering vid Klintaberget i norra delen av Norrköpings kommun³.

Därtill kommer att sökanden inte har någon skyldighet att utnyttja sökt tillstånd. Vad det handlar om är en ensidig option – utan någon egentlig motprestation – där sökanden under många år har möjlighet att ta ställning till huruvida ett beviljat tillstånd (av rent affärsmässiga skäl) skall utnyttjas.

Det här är ett förfarande som kränker närboendes egendomsskydd.

I Sverige finns numera ett starkt skydd för enskild äganderätt. Nedanstående bestämmelser iakttas över huvud taget inte vid vindkraftsetableringar – dvs innan anläggningen driftsatts.

Regeringsformen 2 kap. 15 § Egendomsskydd och allemansrätt

- Vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Den som genom expropriation eller något annat sådant förfogande tvingas avstå sin egendom ska vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten. Ersättning ska också vara tillförsäkrad den för vilken

³ Länsstyrelsen i Östergötland dnr 19201-2021, gällande Klintaberget. Jag bifogar utdrag ur Holmens ansökan i den del som avser Igångsättningsstad sid 20 – 21 i ansökan. Bilaga

det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på sådant sätt att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras eller att skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten. Ersättningen ska bestämmas enligt grunder som anges i lag. Vid inskränkningar i användningen av mark eller byggnad som sker av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl gäller dock vad som följer av lag i fråga om rätt till ersättning. Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan.

Regeringsformen 11 kap. 14 § Lagprövning

- Finner en domstol att en föreskrift står i strid med en bestämmelse i grundlag eller annan överordnad författning får föreskriften inte tillämpas. Detsamma gäller om stadgad ordning i något väsentligt hänseende har åsidosatts vid föreskriftens tillkomst. Vid prövning enligt första stycket av en lag ska det särskilt beaktas att riksdagen är folkets främsta företrädare och att grundlag går före lag.

Europakonventionen Första tilläggsprotokollet – egendomsskyddet Art 1

- ”Varje fysisk eller juridisk person skall ha rätt till respekt för sin egendom. Ingen får berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som anges i lag och i folkrättens allmänna grundsatser.”

Nuvarande förfarande vid vindkraftsetableringar strider mot enskildas egendomsskydd på så sätt att den som råkar hamna i påverkansområdet av en vindkraftsetablering tvingas godta att grannfastighetens markanvändning ändras på ett sätt som avsevärt påverkar värdet av den egna fastigheten, utan tillgång till rättsmedel eller en rättvis rättegång inom skälig tid.

Europakonventionen art 6

- Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och

offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag. Domen skall avkunnas offentligt, men pressen och allmänheten får utestängas från förhandlingen eller en del därav av hänsyn till den allmänna moralen, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller då minderårigas intressen eller skyddet för parternas privatliv så kräver eller, i den mån domstolen finner det strängt nödvändigt, under särskilda omständigheter när offentlighet skulle skada rättvisans intresse.

Den drabbade har inte tillgång till en rättvis rättegång inom skälig tid.

Europakonventionen art 13

- Var och en, vars i denna konvention angivna fri- och rättigheter kränkts, skall ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet och detta även om kränkningen förövats av någon under utövning av offentlig myndighet.

Den drabbade har inte tillgång till rättsmedel över huvud taget.

EU-stadgan art 17

- Rätt till egendom 1. "Var och en har rätt att besitta lagligen förvärvad egendom, att nyttja den, att förfoga över den och att testamentera bort den. Ingen får berövas sin egendom utom då samhällsnyttan kräver det, i de fall och under de förutsättningar som föreskrivs i lag och mot rättmätig ersättning för sin förlust i rätt tid."

Det finns ingen rättslig möjlighet för den drabbade att få ersättning.

EU-stadgan art 47 - Rätt till ett effektivt rättsmedel och till en opartisk domstol

- Var och en vars unionsrättsligt garanterade fri- och rättigheter har kränkts har rätt till ett effektivt rättsmedel inför en domstol, med beaktande av de villkor som föreskrivs

i denna artikel. Var och en har rätt att inom skälig tid få sin sak prövad i en rättvis och offentlig rättegång och inför en oavhängig och opartisk domstol som har inrättats enligt lag. Var och en ska ha möjlighet att erhålla rådgivning, låta sig försvaras och företrädas. Rättshjälp ska ges till personer som inte har tillräckliga medel, om denna hjälp är nödvändig för att ge dem en effektiv möjlighet att få sin sak prövad inför domstol.

Nuvarande förfarande svarar inte mot denna grundläggande rättighetskatalog.

Sammanfattningsvis innebär det sagda att den nuvarande ordningen vid etablering av storskalig vindkraft inte tillgodoser det egendomsskydd som ovanstående regler garanterar. Även om en fastighet fysiskt inte övergår från ägaren till vindkraftsexploatören innebär det nuvarande förfarandet att fastighetens värde tvångsvis överförs från ett subjekt till ett annat, utan att den drabbade erhåller någon kompensation över huvud taget, och utan möjlighet för den drabbade att skydda sina civila rättigheter vid en rättvis rättegång inom skälig tid.

- Den drabbades civila rättigheter har kränkts genom att värdet på hans egendom sänkts på grund av att markanvändningen på näraliggande fastighet ändrats;
- Den drabbade har inte tillgång till något rättsmedel;
- Den drabbade kan inte föra talan vid en opartisk domstol inom skälig tid;

Denna kränkning har staten ansvar för genom att tillåta vindkraftsexploatören

- Att offentliggöra allvarligt menade planer på ändrad markanvändning, från skogsbruk till industri, genom att inbjuda de drabbade till samråd om ett storskaligt vindkraftsprojekt i närområdet,
- utan att ha lämnat tydliga föreskrifter i lag eller annan författning om skyldighet för exploatören att identifiera, beskriva och bedöma projektets påverkan på värdet på de drabbades fastigheter,

- med uppgift om hur och med vilka belopp en eventuell värdeförsämring kommer att ersättas av exploatören

Jag noterar här att denna underlåtenhet även innefattar ett tydligt brott mot MKB-direktivet art 3.1.d.⁴

- ”Miljökonsekvensbedömningen ska i varje enskilt fall på ett lämpligt sätt identifiera, beskriva och bedöma de betydande direkta och indirekta effekterna av ett projekt beträffande.... d) materiella tillgångar,”.

Detta krav på konsekvensanalys för näraliggande fastigheter har såvitt jag känner till aldrig ställts av tillståndsgivande myndigheter och/eller domstolar.

Vad gör vi nu?

Det finns numera en tydlig anvisning i skadeståndslagen 3 ka 4 §.

- Staten eller en kommun ska ersätta personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada och skada på grund av att någon kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 §, om skadan uppkommit till följd av att den skadelidandes rättigheter enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har överträtts från statens eller kommunens sida, och annan ideell skada som uppkommit till följd av en såd rättighetsöverträdelse. Skadestånd enligt första stycket ska endast utges i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen.

Det finns också ett prejudikat Sporrang Lönröth vs Sverige, ECHR 23 Sep 1982 Balance of Interests in peaceful enjoyment claim (Plenary Court), vilket tydliggör statens ansvar enligt Europakonventionen för kränkning av egendomsrätten.

Att rikta skadeståndskrav mot staten och/eller den kommun som tillstyrkt anläggningen är därför en möjlig väg för drabbade fastighetsägare. Den är emellertid dyr och tidskrävande.

⁴ EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV 2011/92/EU av den 13 december 2011 om bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt

Dessutom innebär den att skattemedel fortsätter att pumpas in i en redan kraftigt subventionerad och regelgynnad vindindustri. Det borde finnas andra lösningar.

Som jag uppfattar saken sönderfaller problemet i två olika delar.

- Uppstädning och återupprättelse av dem som drabbats av en vindkraftsanläggning som tagits i drift.
- Uppstramning av regelverket för anläggningar under projektering och regler för framtida vindkraftsetableringar, så att regelverket svarar mot de grundläggande krav på egendomsskydd som återgivits ovan.

Befintliga anläggningar bedriver en miljöfarlig verksamhet som kan angripas med stöd av bestämmelserna i MB 32 kap om den orsakar skador på omgivningen. Regelsystemet är dessvärre en skrivbordsprodukt som inte ger den drabbade tillgång till en rättvis rättegång. Att bygga en rättegång på bestämmelsen om rätt till ersättning för miljöskada förutsätter en omfattande och komplex utredning om tekniska frågor, om fastighetsvärdering och en hel del annat. Den drabbade torde inte disponera medel för rättegångskostnader utöver den ram som rättskyddet i hans/hennes rättskydds försäkring medger. Motgångsvärdet vid förlust kan räknas i miljoner. På svarandesidan finns den samlade vindindustrin vars ekonomiska resurser i sammanhanget torde vara obegränsade.

MB 32 kap svarar inte mot det krav på tillgång till en rättvis rättegång som Europakonventionen och EU-stadgan föreskriver.

Förutsättningen är här att den drabbade helt oförskylt hamnat i en situation där stora delar av värdet på hans/hennes egendom uttraderats. Vindkraftsexploatören har ändrat omgivningens markanvändning för egen ekonomisk vinning. Situationen liknar i allt väsentligt en expropriation, och det ligger nära till hands att tillämpa expropriationslagens rättegångskostnadsregler – dvs den som exproprierar får svara för samtliga rättegångskostnader i första instans.

Här finns emellertid ett ytterligare problem. Mål grundade på MB 32 kap skall prövas av Mark- och miljödomstolen som första instans – dvs samma domstol som tidigare förklarat att det inte finns några hinder mot vindkraftsetableringen. Att en drabbad kommer att uppfatta den domstolen som "opartisk och rättvis" är inte troligt, i vart fall inte om domen går honom/henne emot. Enklast löser man detta problem genom att hela MB 32 kap överförs till skadeståndslagen där det systematiskt rätteligen hör hemma.

Nya och projekterade vindkraftsanläggningar behöver striktare regler än de som hittills tillämpats. Som tidigare nämnts kommer en vindkraftsetablering att ta lång tid i anspråk, från offentliggörande genom inbjudan till samråd, fram till dess MB 32 kap kan komma i tillämpning. Här handlar det i normalfallet om tio till femton år. Under den tiden lägger projektet en död hand över stora områden. Den som drabbas av ett kraftigt reducerat fastighetsvärde har inte tillgång till något rättsmedel. Han/hon kan inte få sina civila rättigheter prövade av en opartisk domstol inom skälig tid. Det här är inte en rättsenligt acceptabel ordning enligt Europakonventionen eller EU-stadgan.

Saken kan enklast hanteras genom att MKB-direktivet art 3.1.d tillämpas i enlighet med sin ordalydelse.

- När samrådsinbjudan sker skall det finnas en sakägarförteckning. Den som är missnöjd med sakägarförteckningen skall ha möjlighet att få sin sakägarställning och talerätt prövad.
- Inom viss tid från samrådet skall exploatören ha klarlagt hur den planerade vindkraftsanläggningen kommer att påverka värdet på sakägarnas fastigheter. Den som är missnöjd med den värderingen skall ha möjlighet att få värderingen prövad.

Som ovan

Hans Kindstrand

Bilaga

Utdrag ur Holmens tillståndsansökan, ingiven till Miljöprövningsdelegationen vid
Länsstyrelsen i Östergötland Dnr 19201-2021

För ordningens skull erinrar Bolaget även om att igångsättningstiden avser den tidpunkt då verken levererar el till elnätet. Verksamhetsutövaren avgör själv om och när ett tillstånd ska tas i anspråk och därmed bli gällande gentemot verksamhetsutövaren. Det är således inte möjligt att föreskriva om att tillståndet ska tas i anspråk inom en viss tid eller liknande (jfr MÖC 2014:44).

Bolaget föreslår mot bakgrund av ovan att igångsättningstiden, dvs. den tid inom vilken verksamheten ska ha tagits i drift, bestäms till sju (7) år från lagakraftvunnet tillstånd.

Bilaga 2 Remissvar Rev E – Förslag till lagändringar

Lagförslag – Miljöbalken 6 kap 35 §

Miljökonsekvensbeskrivningen i den specifika miljöbedömningen Tillkommande bestämmelse 4.a

Miljökonsekvensbeskrivningen ska innehålla

1. uppgifter om verksamhetens eller åtgärdens lokalisering, utformning, omfattning och andra egenskaper som kan ha betydelse för miljöbedömningen,
2. uppgifter om alternativa lösningar för verksamheten eller åtgärden,
3. uppgifter om rådande miljöförhållanden innan verksamheten påbörjas eller åtgärden vidtas och hur de förhållandena förväntas utveckla sig om verksamheten eller åtgärden inte påbörjas eller vidtas,
4. en identifiering, beskrivning och bedömning av de miljöeffekter som verksamheten eller åtgärden kan antas medföra i sig eller till följd av yttre händelser,

Ny bestämmelse

4 a. Miljökonsekvensbedömningen ska i varje enskilt fall på ett lämpligt sätt identifiera, beskriva och bedöma de betydande direkta och indirekta effekterna av ett projekt beträffande materiella tillgångar. (se även miljöbedömningsförordningen 17 §)

5. uppgifter om de åtgärder som planeras för att förebygga, hindra, motverka eller avhjälpa de negativa miljöeffekterna,
6. uppgifter om de åtgärder som planeras för att undvika att verksamheten eller åtgärden bidrar till att en miljökvalitetsnorm enligt 5 kap. inte följs, om sådana uppgifter är relevanta med hänsyn till verksamhetens art och omfattning,
7. en icke-teknisk sammanfattning av 1-6, och
8. en redogörelse för de samråd som har skett och vad som kommit fram i samråden.

Lagförslag – Miljöbedömningsförordningen 17 §

Ny bestämmelse p 5

För miljöbedömningen vid en vindkraftsetablering skall en sakägarförteckning upprättas som innehåller uppgift om

- vilka fastigheter i omgivningen som är berörda,

- hur värdet på berörda fastigheter påverkas av etableringen. Bedömningen skall innefatta en uppskattning av fastigheternas värde före etableringen och värdet på fastigheterna efter etableringen.
- vilka fastigheter som kan påfordra inlösen med angivande av föreslaget inlösenbelopp.
- Sakägarställning och rätt till ersättning för ren förmögenhetsskada uppkommer endast om skadan överstiger 0,5 prisbasbelopp (PBB).¹

Lagförslag – Miljöbalken 16 kap 2 §

Tillstånd, godkännande och dispens

Tillstånd, godkännande eller dispens enligt balken eller enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av balken, får ges för begränsad tid och får förenas med villkor

Ny bestämmelse

Miljöprövningsdelegationen skall vid prövning av tillstånd till en vindkraftsetablering besluta om vilken ersättning enligt miljöbalken 32 kap 1 § som verksamhetsutövaren skall utge till berörda sakägare.

Miljöprövningsdelegationen skall vid prövning av tillstånd till en vindkraftsetablering besluta huruvida verksamhetsutövaren skall vara skyldig att lösa viss eller vissa fastigheter enligt bestämmelserna i miljöbalken 32 kap 11 § och vilken inlösenersättning som i så fall skall utgå.

Överklagande, rättegångskostnader och rättsskydd

¹ Miljöbalken 32 kap 1 § innehåller en kvalifikationsgräns – en ren förmögenhetsskada ersätts endast om ”skadan är av någon betydelse”. Vad det innebär är oklart men HD har i något fall kommit till slutsatsen att en skada runt 20 000 kronor ”är av någon betydelse”. Förslagsvis anges i kvalifikationsgränsen relaterad till prisbasbeloppet (PBB) som för 2023 är 52 500 kronor.

Det finns anledning att närmare utreda hur den som anser sig vara berörd sakägare skall kunna föra talan mot miljöprövningsdelegationens beslut att godkänna av exploatören föreslagen MKB innehållande föreslagen sakägarförteckning med angivande av fastighetens värde och uppskattad värdeförändring.

- Hur ska rättegångskostnaderna i denna del fördelas mellan exploatören och sakägaren?
- Vad innefattas i rättsskyddet i en sedvanlig villahemförsäkring?

Processen och fördelning av kostnader för processen

Nuvarande ordning är, som framhållits ovan, inte tillfyllest från ett rättssäkerhetsperspektiv. Emellertid finns inom andra rättsområden juridisk teknik som skulle fungera väl vid en vindkraftsetablering.

Vid lantmäteriförrättningar och anläggningsförrättningar prövas fråga om tillåtlighet och ersättning i en och samma rättegång. Hos lantmäterimyndigheten svarar vardera parten för egna kostnader. Sökanden svarar för den ersättning som ska utgå till lantmäterimyndigheten.

Vid överprövning av lantmäterimyndighetens beslut hos mark-och miljödomstolen gäller att kostnaden fördelas så att kostnader som uppkommit i tillståndsfrågan fördelas enligt huvudregeln i rättegångsbalken 18 kap 8 § - dvs att tappande part svarar för egna och motpartens skäligena kostnader. Kostnader som är hänförliga till ersättningsfrågan utgår från expropriationslagens bestämmelser, vilket innebär att exploatören svarar för egna och motpartens rättegångskostnader i första instans oavsett utgången. Det här är en juridisk teknik som sålunda redan finns och som i väsentliga delar torde vara användbar även vid vindkraftsetableringar.

Ansvarsbegränsning och rättsskydd

En sedvanlig villahemförsäkring innehåller normalt ett rättskydd, som innebär att försäkringstagaren mot en självrisk erhåller ersättning för vissa rättegångskostnader. Ersättningsbeloppet är normalt begränsat till ca 250 000 kronor. För en process grundad på miljöbalken utgår ersättning, såvitt vi känner till, endast om rättegången grundas på bestämmelserna i 32 kap – dvs skadestånd på grund av skada som verksamheten på en fastighet orsakar i sin omgivning och/eller inlösen.

Det förfarande som ett miljötillstånd förutsätter innefattar ett mycket omfattande material med många, ordrika och ibland svårtolkade utredningar. Exploatören och sakägaren kan förväntas ha helt olika ekonomiska förutsättningar att klara de kostnader som är förenade med förfarandet. För exploatörens del kan det dessutom av taktiska skäl finnas anledning att göra kostnadsdrivande utredningar, väsentligen för att avskräcka sakägaren från att driva sin sak – dvs på dagligt juristspråk ”att processa ihjäl motparten”. För att förebygga detta bör sakägarens kostnadsansvar begränsas, förslagsvis till det belopp som inklusive självrisk kan utgå från sakägarens villahemförsäkring.

Lagförslag

Nedanstående bestämmelser ändras enligt följande varvid ändring/tillägg angivits med fet stil.

21 kap. miljöbalken

Mål i mark- och miljödomstol

1 § Mark och miljödomstol prövar ~~som första instans~~ ... mål om ersättning för miljöskador och inlösen enligt 32 kap miljöbalken etc

Lag (2010:921) om mark- och miljödomstolar

3 § En mark- och miljödomstol handlägger mål och ärenden enligt det som föreskrivs i [miljöbalken](#), [fastighetsbildningslagen \(1970:988\)](#), [plan- och bygglagen \(2010:900\)](#) och annan lag.

2 st. Ett mål eller ärende vid en mark- och miljödomstol inleds genom att

1. en ansökan om stämning eller en annan ansökan till mark- och miljödomstolen, eller
2. en förvaltningsmyndighets eller en kommuns beslut överklagas till mark- och miljödomstolen
3. **en sakägare i ett tillståndsärende vid prövning av en vindkraftsetablering överklagar ett beslut**
- om ersättning för skada enligt miljöbalken 32 kap 1 §

- om beslutat inlösenbelopp vid inlösen enligt miljöbalken 32 kap 11 §
- miljöprövningsdelegationens beslut att verksamhetsutövaren inte är skyldig att lösa in sakägarens fastighet

25 kap miljöbalken

Rättegångskostnader vid domstol m.m.

1 § I mål om utövande av miljöfarlig verksamhet och i ansökningsmål enligt [24 kap. 10 §](#) gäller inte [rättegångsbalken](#) i fråga om rättegångskostnader.

I mål om inlösen enligt 32 kap 11 § gäller expropriationslagens bestämmelser.

I mål om ersättning för skada enligt 32 kap 1 och 3 §§ gäller expropriationslagens bestämmelser för kostnader hänförliga till ersättningsbeloppets storlek. För kostnader som är hänförliga till tillståndsprövningen i övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken 18 kap 8 §, dock att sakägarens kostnadsansvar är begränsat till vad som kan utgå från dennes villahemförsäkring med tillägg för självrisk.

32 kap 3 § miljöbalken

3 § Skadestånd enligt detta kapitel betalas för skador genom

1. förorening av vattenområden,
2. förorening av grundvatten,
3. ändring av grundvattennivån,
4. luftförorening,
5. markförorening,
6. buller,
7. skakning, eller
8. annan liknande störning.

Första stycket 1-3 gäller inte skador som har orsakats av verksamhet som bedrivs i enlighet med tillstånd till vattenverksamhet. För sådana skador tillämpas [31 kap.](#)

En skada skall anses ha orsakats genom en störning som avses i [första stycket](#), om det med hänsyn till störningens och skadeverkningarnas art, andra möjliga skadeorsaker samt omständigheterna i övrigt föreligger övervägande sannolikhet för ett sådant orsakssamband.

Vid en vindkraftsetablering skall sakägare ersättas av verksamhetsutövaren med ett belopp som motsvarar den minskning av fastighetsvärdet som etableringen orsakar på den sakägarens fastighet.

32 kap 11 § miljöbalken

Medför en verksamhet som avses i detta kapitel att en fastighet helt eller delvis blir onyttig för ägaren eller att det uppstår synnerligt men vid användningen, ska fastigheten eller fastighetsdelen på ägarens begäran lösas in av den som bedriver verksamheten.

Vid etablering av vindkraft skall en fastighet som är belägen ett vindkraftverk närmare än tio gånger verkets totalhöjd alltid anses vara onyttig för ägaren.

Första stycket tillämpas också, om någon som är ansvarig för avhjälpande enligt [10 kap.](#) vidtar en åtgärd som medför att fastigheten blir helt eller delvis onyttig för ägaren eller att synnerligt men uppkommer vid användningen. Vad som nu har sagts gäller dock inte om ansvaret för avhjälpande vilar även på ägaren.

I fråga om sådan inlösen tillämpas [expropriationslagen \(1972:719\)](#)

Slutsats

Om ovanstående regeländringar genomförs behövs inte den lagstiftning som föreslås i utredningen.

Bilaga 3 Incitamentsutredningen – Övriga synpunkter

Övriga synpunkter

Vinstdelning – Om en ersättning skall utgå bör den grundas på installerad effekt och uppräknas med index. Utredningens förslag är krångligt och förutsätter att en statlig myndighet kontrollerar de uppgifter som vindkraftsbolaget lämnar. Om den kontrollen skall finansieras av skattekollektivet eller av vindindustrin är oklart. För det fall kontrollen visar att vindkraftsbolaget lämnat oriktiga uppgifter saknas sanktion. Det förslag som utredningen lämnar öppnar för olika tolkningsmöjligheter och i praktiken rent fusk.

Finansieringsvillkor – Utredningens förslag att kommunen får förena sitt beslut om att tillstyrka tillstånd för en vindkraftspark med ett finansieringsvillkor som innebär att tillståndshavaren varje år ska finansiera lokalsamhällets utveckling med en viss andel av parkens intäkter, fyller inte någon funktion i det fall berörda sakägare erhåller ersättning för den förmögenhetsskada som vindkraftsetableringen orsakar.

Retroaktivitet – Bestämmelsen i miljöbalken 24 kap 1 § om tillståndsbeslutets rättskraft ”gäller tillståndet mot alla, vad avser frågor som har prövats i domen eller beslutet”. Det innebär i praktiken att tillståndsbeslutet som sådant inte kan ändras i efterhand.

Bestämmelsen hindrar emellertid inte tillämpning av miljöbalken 32 kap. För det fall bestämmelserna i 32 kap 1,3, samt 11§§ ändras på det sätt som anges ovan finns inget som hindrar att dessa bestämmelser tillämpas även på fastigheter som skadats av redan utförda vindkraftsanläggningar.

Förteckning över verksamhetsutövare – I utredningen påstås att det i allmänhet inte är några svårigheter att få klarlagt vem som är ägare och ansvarig för en vindkraftsanläggning. Det är såvitt vi känner till inte korrekt. En vindkraftsanläggning kan fritt överlåtas. Någon registrering av ny ägare sker inte och någon prövning av ny ägares lämplighet sker inte. Det här kan föranleda stora problem i de fall tillsynen brister eller akuta olägenheter uppstår. Det bör därför tillskapas ett offentligt register där varje vindkraftsanläggning anges med uppgift om de villkor som gäller för tillståndet och vem som äger, alternativt ansvarar för att villkoren efterlevs, vilken myndighet som svarar för tillsynen.

Fastighetsvärdering – Utredningen anför som ett motiv för ”vinstdelning” att en ordning som bygger på ersättning för skada kommer att föranleda krånglig fastighetsvärdering med missnöjda sakägare som följd. Det här är en farhåga som inte behöver besannas.

Fastighetsvärdering är idag en erkänd vetenskap som i olika sammanhang prövats och som utövas av auktoriserade värderingsmän. All fastighetsvärdering innehåller komplexa moment men det torde inte vara svårare att värdera värdeminskningen på en fastighet i ett vindkraftsområde än att värdera fastigheter i samband med förlängning av nyttjanderätter, tex vid omreglering av tomträttsavgäld, vid förlängning av arrende- och hyresupplåtelser, vid överlåtelse av fast egendom etc. För det fall det föreligger tveksamhet på denna punkt kan sakkunniga med säkerhet lämna förslag på lämplig modell. Erfarenhetsmässigt är det så att när en myndighet eller en domstol fastställer ett belopp, t ex en avgäldshöjning grundad på ett markvärde, där bägge parter haft möjlighet att redogöra för sina ståndpunkter, kommer bägge parter att acceptera det beslutet. Det grundläggande är att beslutet tillkommit efter en opartisk och rättvis rättegång.

En ordning som innebär att exploatören förpliktas att lösa in fastigheter i vindkraftens omedelbara närhet, där avsikten är att dessa ska säljas vidare på den öppna marknaden, kommer dessutom att tämligen snart att på ren marknadsbasis, med relevanta försäljningar att visa hur värdet på näraliggande fastigheter påverkas av etableringen.

Tillsyn – En starkt bidragande orsak till att kommuner inte tillstyrker en vindkraftsetablering torde hänga samman med de lokala problem som en driftsatt gruppstation kan orsaka. Vilka dessa problem är och hur de ska hanteras är för kommunen oklart och utan tydliga riktlinjer. Vad som behövs är

dels en handbok som beskriver problembilden och hur problemen skall hanteras,

dels en taxa som gör det möjligt för kommunen att utöva en effektiv tillsyn.

Nuvarande ordning med t ex beräkning/mätning av buller illustrerar problemet. I praktiken finns tre olika modeller för beräkning av buller med olika gränsvärden för buller utomhus och buller inomhus. Hur bullermätning i fält ska gå till är oklart, samma sak gäller för bullermätning i bostad inomhus. Ljudberäkning, krävs enligt rättspraxis, endast under, för prospektörerna, idealiska förhållanden, nämligen torr luft och hög markabsorption i

terrängen, sommartid. Hur det bullrar vintertid vid frusen barmark vet man inget om. Enligt de villkor som vanligtvis gäller för miljötillståndet skall fältmätning inte genomföras förrän tidigast ett par år från det att samtliga vindkraftverk i anläggningen driftsatts, vilket kan medföra att fältmätning i praktiken är utesluten som underlag för tillsynsbeslut. Det är en underdrift att påstå att vindindustrin missbrukat detta förhållande. Ett beklämmande exempel ger det mål som avsåg gruppstationen vid Brahehus. Från det att klagomål framfördes från närboende tog det närmare tio år innan mark-och miljödomstolen avskrev ärendet från vidare handläggning med motiveringen att tillsynsansvaret övergått från länsstyrelsen till kommunen. Några åtgärder för att komma tillrätta med bullerproblemet hade då inte vidtagits. (Växjö tingsrätt dom 2020-12-13 mål nr M 143-19).